

ИЗМЕЂУ ПОДУНАВЉА И СРЕДОЗЕМЉА

**ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК
ПОСВЕЋЕН ПРОФ. ДР СИНИШИ МИШИЋУ
ПОВОДОМ ЊЕГОВОГ 60. РОЂЕНДАНА**

Народни музеј, Пожаревац
Центар за црквене студије, Ниш
2021.

ИЗМЕЂУ ПОДУНАВЉА И СРЕДОЗЕМЉА
Тематски зборник посвећен проф. др Синиши Мишићу
поводом његовог 60. рођендана

BETWEEN THE DANUBE AND THE MEDITERRANEAN
A Festschrift Dedicated to Prof. Dr. Siniša Mišić
on the Occasion of his 60th Birthday

Уредници:

Катарина Митровић и Александар Узелац

Издавачи:

*Народни музеј, Пожаревац
Центар за црквене студије, Ниш*

За издаваче:

Гордан Бојковић и Драгиша Бојовић

Рецензенти:

*проф. др Александар Наумов
Универзитет Ка' Фоскари, Венеција
проф. др Пламен Павлов
Историјски факултет, Велико Трново
проф. др Бобан Петровски
Филозофски факултет, Скопље*

Уређивачки одбор:

*проф. др. Драгиша Бојовић (председник), др Александар Узелац,
др Катарина Митровић, доц. др Марија Копривица,
др Дејан Булић, др Гордан Бојковић*

Лектура:

др Кристина Митић

Илустрација на насловној страни:
*Пчелица - врста дијадеме, XIV-XV век,
Народни музеј Пожаревац*

ISBN 978-86-84147-52-5

2021.

САДРЖАЈ / CONTENTS

Реч уредника	9
A Word from Editors	9
Биографија проф. др Синише Мишића са библиографијом радова (саставиле Марија Копривица и Марина Штетић)	11
Biography of Prof. Dr. Siniša Mišić with his Bibliography (by Marija Koprivica and Marina Štetić)	11
Драгиша Бојовић Српски владар као <i>Пастир добри</i>	29
Dragiša Bojović Serbian Ruler as <i>the Good Shepherd</i>	46
Радивој Радић Како да претрпимо <i>мрачну ноћ</i> ? (историографски оглед)	47
Radivoj Radić How to Endure <i>a dark Night</i> (A Historiographical Essay)	57
Марко Алексић О налазима каролиншког наоружања и сродних предмета западноевропског порекла у источнојадранском залеђу	59
Marko Aleksić About Finds of the Carolingian Weaponry and Related Objects of Western Origin in the Eastern Adriatic Hinterland	88
Александар Николов Настанак <i>протонационалног пантеона</i> у Другом бугарском царству и место свете браће Ђирила и Методија у њему	89
Aleksandâr Nikolov The Formation of a <i>Protonational Pantheon</i> in the Second Bulgarian State and the Place of the Holy Brethren Cyril and Methodius in it	103
Снежана Божанић Путевима агрокултурне историје – воћњаци и воће у средњовековној Србији	105
Snežana Božanić On the path of Agricultural History: the Orchards and Fruits in Medieval Serbia	131

Владета Петровић	
Водоснабдевање у утврђењима и градским насељима средњовековне Србије (XIII-XV век)	133
Vladeta Petrović	
Water Supplying in Fortresses and Urban Settlements of Medieval Serbia (13-15th Century)	151
Александра Фостиков	
Утицај Саса на развој занатства у средњовековној Србији	153
Aleksandra Fostikov	
Influence of the <i>Sasi</i> on the Development of the craft Production in Medieval Serbia	170
Марија Копривица	
<i>Придворци</i> у средњовековној Србији	173
Marija Koprivica	
<i>Pridvorci</i> in Medieval Serbia	186
Александар Узелац	
Марија де Кајо, сестра краљице Јелене	187
Aleksandar Uzelac	
Maria de Cayeux, Sister of Queen Jelena	206
Ђура Харди	
О гробним местима средњовековних владара на тлу Сремске Митровице	207
Ђура Харди	
The Grave Sites of Medieval Rulers on the Territory of Sremska Mitrovica	221
Дејан Јечменица	
Српске царине у закупу дубровачких пословних друштава у доба краља и цара Стефана Душана	223
Dejan Ječmenica	
Serbian Customs Leased by Dubrovnik Business Associations at the time of King and Emperor Stefan Dušan	240

Катарина Митровић	
Барска архиепископија у латеранским регистрима	
папе Иноћентија VI (1404-1406)	241
Katarina Mitrović	
Bar Archdiocese in the Lateran Registers	
of Pope Innocent VI (1404-1406)	261
Марко Шуица	
О настанку <i>Житија деспота Стефана Лазаревића</i>	
од Константина Филозофа	263
Marko Šuica	
On the Origin of the <i>Life of Despot Stefan Lazarević</i>	
by Constantine the Philosopher	281
Владимир Алексић, Пјер-Оливије Мазагол	
Средњовековне предеоне целине	
на примеру Подгора из Пословне књиге Михаила Лукаревића	283
Vladimir Aleksić, Pierre-Olivier Mazagol	
Medieval Geographical Micro-Regions:	
the case of Podgor in the Ledger of Mihailo Lukarević	297
Борис Стојковски	
Срем у животописима и делима угарских хуманиста	
у доба краља Матије Корвина	299
Boris Stojkovski	
Srem (Syrmia) in lives and works of Hungarian Humanists	
during the age of King Matthias Corvinus	330
Маријан Премовић	
Насеља и становништво Полимља у другој половини XV вијека	331
Marijan Premović	
Settlements and Population of the Polimlje Region	
in the Second half of the Fifteenth Century	369
Гордан Бојковић	
Шаренград – прилог теренском истраживању Полимља	371
Gordan Bojković	
Šarengrad – a Contribution to the Field Researches	
of the Polimlje Region	379

Дејан Булић	
Слободностојећи камени крстови. Археолошки налази	381
Dejan Bulić	
Free-Standing Stone Crosses. The Archeological Evidence	411
Дејан Радичевић, Владан Миливојевић	
Мрњина црква у Бечевици	413
Dejan Radičević, Vladan Milivojević	
Mrnja's Church in Bečevica	441
Миломир Максимовић	
О надгробном споменику са натписом	
из порте Беле цркве у Карану код Ужица	443
Milomir Maksimović	
On the Tombstone with Inscription in the Churchyard	
of the White Church in Karan near Užice	462
Ема Миљковић	
Значај сицила као историјских извора	
(на примеру сицила кадилука Нови пазар 1766-1768)	463
Ema Miljković	
The Importance of the Judicial Registers as the Historical Sources	
(on the Example of the Registers for the Judicial District	
of Novi Pazar 1766–1768)	475
Јелена Мргић	
Župe i <i>zemlje</i> , sela i gradovi.	
Jedan istoriografski osvrt na srpski srednji vek	477
Jelena Mrgić	
Counties (župas) and “Lands”, Villages and Cities:	
a Perspective from Historical Geography of the Serbian Middle Ages	491

ŽUPE I ZEMLJE, SELA I GRADOVI (JEDAN ISTORIJSKO-GEOGRAFSKI OSVRT NA SRPSKI SREDNJI VEK)

Apstrakt: Rad prati i predstavlja tek nekoliko niti iz bogatog tkanja srpske istorijske geografije, i pruža uvid u hronologiju istraživanja tokom tri generacije predavača i istraživača. U fokusu su radovi Miloša Blagojevića i Siniše Mišića, koji korenspondiraju sa savremenim naučnim dostignućima. Kako je reč o pet decenija naučne produkcije, tako je ovaj izbor nužno ograničen, a ipak dovoljno informativan da posluži za osnovu budućim pravcima razvoja istorijske geografije kao naučne discipline, koja se zalaže za uključivanje dimenzije geografskog prostora u sva istoriografska istraživanja.

Ključne reči: istorijska geografija, Miloš Blagojević, Siniša Mišić, srpske zemlje, naselja, srednji vek, istoriografija

O razvoju naučne discipline istorijska geografija može se ponešto dodati polazeći od Robina Kolingvuda (1889–1943) i njegovog postulata da je svaka istorija – istorija misli, i da je prošlost zapravo sadašnjost koja razmišlja o prošlosti.¹ Istorijski geograf Leonard Gulke dodao je da je svaka istorijska geografija istorija misli koja se bavi ljudskom aktivnošću u prirodnoj sredini.² Na osnovu izdvojenog moguće je izvesti misao da svaka istorija ima svoju istorijsku geografiju. Svaka kultura, svako društvo stupa u interakciju sa svojim životnim okruženjem i zato je ekološki diskurs oduvek prisutan u istorijskoj geografiji, i mnogo pre pojave posebne discipline – ekološke istorije (*environmental history*).³ U ovom pravcu, u obnovljenom interesovanju za opažanja, procenjivanja i korišćenja delova životne sredine, savremena istorijska geografija u domaćoj istoriografiji može da ponudi sveže uvide u život srpskog društva tokom srednjeg veka. Od prvih svojih radova, utemeljivač istorijske geografije kod nas, Miloš Blagojević, posvetio se proučavanju ovih odnosa srednjove-

¹ R. G. Collingwood, *The Idea of History*, ed. Th. Knox, Oxford 1946, 215ff.

² L. Guelke, *Historical Geography and Collingwood's theory of historical knowing*, *Period and Place: Research Methods in Historical Geography*, eds. A. Baker – M. Billinge, Cambridge 1982, 189–196.

³ J. Mrgić, *Zemlja i ljudi – Iz istorije životne sredine zapadnog Balkana*, Beograd 2013, 22–31.

kovnog čoveka u srpskim zemljama, o čemu smo posebno pisali u zborniku koji je posvećen njegovom mnogostruko značajnom delu,⁴ a taj put je nastavio da sledi i Siniša Mišić, ispisujući radove koje ćemo u daljem tekstu naučno prikazati. Gornja hronološka odrednica ovog perioda – uključivanje srpskih zemalja u Osmansko carstvo od kraja 14. veka, zatim 1459. godine pad Despotovine, 1463. pad Kraljevstva Bosne, i 1477. pad Hercegovine – jesu od značaja u smislu procesa migracija – promene razmeštaja i gustine stanovništva, zatim naselja (promene položaja, imena, strukture), i u manjoj meri, načina proizvodnje hrane i strukture privrede. Koncept Le Gofovog dugog srednjeg veka, koji se proteže do početka Industrijske revolucije, koristili smo u radovima posvećenim nekolikim aspektima međuzavisnosti klimatskih promena i spleta društvenih odgovora u cilju postizanja otpornosti (*resilience*).⁵

Sa stanovišta istorijske geografije, najveću pažnju posvećujemo *pozornici dešavanja*. Izlomljeni, kompozitni reljef centralnog Balkanskog poluostrva, kompleksne geomorfološke strukture i nadasve izrazito guste pošumljenosti, razgranatih i prostranih slivova Velike Morave, Drine, Bosne i Neretve, Vrbasa, Morače i Drima, *pozornica* je gde je srpski narod formirao svoja srednjovekovna naselja i države. Odrednica *centralni* najbliža je realnom prostornom smeštaju, dok bi pojam *zapadnog* Balkana nosio celo breme vrlo kontaminirane savremene upotrebe jednog političko-geografskog termina. Kako su Balkan i posebno ovaj njegov deo dobili negativnu, gotovo pežorativnu konotaciju, tako se u javnom diskursu države – potencijalne članice, koje su stavljene u *predvorje* Evropske unije, međusobno nazivaju *države regiona*, što je nonsens. Jedan od zadataka istorijskih nauka, te i istorijske geografije, jeste i borba za adekvatnu stručnu terminologiju, saobraženu društveno-političkom, ekonomskom i kulturnom razvoju.

U geografskoj nauci *region* i *regionalizacija* analitička su sredstva i pristup je uvek iznutra, a ne nametnuto spolja. *Regioni* su i ovde, kao i svuda u svetu, intelektualne, mentalne kategorije i konstrukti, a *regionalizacija* je analitičko

⁴ J. Мргић, *Историја животне средине (environmental history) у делима Милоша Благојевића*, Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012), ур. С. Мишић, Београд 2015, 53–60; ista, *Something old, something new – Historical geography and Environmental History Discourse in Serbia*, Environmentalism in Central and South Eastern Europe: Historical Perspectives, eds. Н. Petrić – I. Ž. Šilj, Lanham Md. 2017, 77–90.

⁵ Ž. Le Gof, *Srednjovekovno imaginarno – Ogledi*, prev. I. Pavlović, Sremski Karlovci – Beograd 1999, 15–16, i dalje; J. Мргић, *Средњовековни човек и природа*, Приватни живот у српским земљама средњег века, прир. С. Марјановић Душанић – Д. Поповић, Београд 2004, 165, и даље; ista, *Wine or Raki: The Interplay of Climate and Society in Early Modern Ottoman Bosnia*, Environment and History 17–4 (2011) 613–637; ista, *Intemperate Weather in Violent Times – Narratives from the western Balkans during the Little Ice Age (17th–18th centuries)*, Cuadernos de Investigación Geográfica / Geographical Research Letters 44–1 (2018) 137–169.

sredstvo u istraživanju, slično periodizaciji u istoriografiji, dakle, nikad nije fiksirano zauvek i ne važi svuda isto. Postoji nekoliko definicija i podela *regiona*, od kojih je „najmekša”, najmanje rigidna ona koja navodi da su *regioni* prostorne kategorije koje nastaju i počivaju na izabranim kriterijumima, to jest ključnim osobinama koje se uzimaju u obzir za istraživanje, s ciljem da se prepoznaju i mapiraju prostorni rasporedi, na primer: osobine životne sredine (tlo, klima, vegetacija, hidrografija i sl.), društvene, kulturne ili organizacione osobine. Najzanimljiviji i najzahtevniji za multiperspektivno proučavanje jesu *regioni* koji počivaju na *perpciji* (*perceptual regions*) stanovnika, ali i autsajdera, i čine ih skupovi osećanja, predstava, ideja o pripadanju nekoj *domaćoj* ili *zavičajnoj* jedinici prostora (*vernacular regions*), i izražavaju svoj regionalni identitet na različite načine u vidu kulturnog i intelektualnog stvaralaštva – književnost, likovna umetnost, muzika, kulinarstvo i svaka druga vrsta kreativnosti.⁶

Podeliti teritoriju na *regione* znači izdvojiti predele koji imaju skup zajedničkih osobina, koji ih odvaja od susednih u okruženju, i stoga treba voditi računa o postojanju *geografske svesti stanovnika*, gde oni sebe smeštaju – ta određenja su dugotrajna, i prevazilaze bilo kakve državno-administrativne intervencije *odozgo*. Na prostoru srednjovekovne Bosne upravo ova geografska pripadnost je odredila organizaciju istorijskih oblasti, a održala se do novijih vremena: *Bosnom* se i dalje smatra predeo od Sarajeva do Zenice i obližnjeg Vranduka, ka istoku je Podrinje, preko Ivan-planine na jugu je *Hercegovina*, niže Doboja je *Posavina*, Banja Luka je na *Krajini*, dok je ranije pripadala *zemlji Donji Kraji*.⁷ Granice *Stare Hercegovine* i dalje su prisutne u svesti stanovnika na onom prostoru koji je ocrtan u doba Stefana Vukčića, od Imotskog do Nikšića, kako je to utvrdio M. Dinić, ispitao Jevto Dedijer, a predistoriju i razvoj donosi S. Mišić u nekoliko svojih dela.⁸

⁶ J. D. Fellmann, A. Getis, J. Getis, *Human Geography – Landscapes of Human activities*, Boston Mass. 2007, 9th edition, 17 ff.

⁷ J. Mrgić, *Doњи Kraji – Kraјina sredњovekovne Bosne*, Beograd 2002 ; ista, *Severna Bosna (13–16. vek)*, Beograd 2008 (=Mrgić, *Severna Bosna*); ista, *The Center of the Periphery – The “land” of Bosnia in the heart of Bosnia, The Balkans and the Byzantine World before and after the Captures of Constantinople, 1204 and 1453*, ed. V. Stanković, Lanham Md. 2016, 155–170. (=Mrgić, *Center of the Periphery*)

⁸ J. Dediјer, *Hercegovina*, Srpski etnografski zbornik 12, ur. J. Cvijiћ, Beograd 1909; M. Diniћ, *Zemlje hercega svetoga Save*, Glas Srpske akademije nauka 182, Beograd 1940, 151–257 (= isti, *Srpske zemlje u sredњem веку*, Beograd 1978, 170–268); S. Mišić, *Humska zemlja u sredњem веку*, Beograd 1996 (=Mišić, *Humska zemlja*); Isti, *Humska zemlja, naziv i župe*, Episkopija захумско-hercegovačka, ur. S. Mišić, Beograd, 2006, 39–71; Isti, *Mostarски крај u sredњem веку*, Срби у Mostaru: расправе и огледи, ur. Б. Пишталo, 2001, 11–34; Isti, *Kosаче – господа хумска*, Српска проза данас; Kosаче – оснивачи

Stručnim rečnikom izraženo, *regioni* srednjovekovnih srpskih država bile su *zemlje*, na prostorima koji su pružali povoljne uslove za grupisanje susednih župa, najmanje dve, te su najstarije države bile i istorijske oblasti i *zemlje* – *Raška* i *Bosna*, i u Primorju – *Paganija*, *Zahumlje*, *Travunija sa Konavlima*, *Zeta*, a tokom vremena i *Hvosno*, *Moravice*, *Usora*, *Soli*, *Drina*, *Bраничево* i *Kučevo*, *Donji Kraji*. Zahvaljujući pregalaštvu M. Blagojevića i S. Mišića, *zemlje* u državi Nemanjića i Kotromanića jasno su istorijsko-geografski ocrtane i pružile su čvrste okvire za dalja istraživanja, koja su usledila. Razumljivo, za razliku od teritorijalne organizacije Srpske arhiepiskopije koja je sledila državnu administrativnu podelu, te su *zemlje* postale i jedinice duhovne jurisdikcije pojedinih episkopa. Tako nešto nije postojalo u državi bosanskog bana i potom kralja Srba i *Bosne*.⁹

Nadalje, prostorna dimenzija se često izostavlja ne samo iz medievističkih istraživanja, već, što je posebno problematično, iz razumevanja kako su tadašnja društva živela, na koji način se odvijala proizvodnja hrane i kako se uopšte odvijala komunikacija među ljudima, od lokalnog do državnog nivoa. Istorijska geografija nije samo *ocrtavanje granica* između država, niti bojenje određenog državnog prostora do tih linija, nego je znatno više. Ona podrazumeva utvrđivanje prostorne veze između različitih kategorija naselja: sela sa zaseocima, gradovi, tvrđave, trgovi, sa prelaznim tipovima protourbanih i periurbanih centara, i *država* kao tvorevina počiva na njihovom okupljanju u

Херцеговине, ур. Р. Братић и др., Билећа – Гацко – Београд 2002, 342–350; исти, *Јевто Дедијер као истраживач историјске географије*, Српски роман данас; Јевто Дедијер и Васиљ Поповић – живот и дјело, ур. Н. Асановић, Билећа – Гацко – Београд 2009, 209–217.

⁹ Почетни рад је М. Благојевић, *Жупа Моравица и земља Моравица*, који је као излагање на научном скупу чекао готово деценију на објављивање у тематском зборнику: Свети Архилије у Ариљу – историја, уметност, ур. В. Ђурић – Ј. Калић, Београд 2002, 13–23 = до тада смо се служили његовим припремљеним рукописом, на чему смо захвални; С. Мишић, „Земља” у држави Немањића, Годишњак за друштвену историју IV, 2–3 (1999) 133–144; М. Благојевић, *Преглед историјске географије средњовековне Србије*, Зборник Историјског музеја Србије 20 (1983) 45–126; исти, *Српске удеоне кнежевине*, Зборник радова византолошког института 36 (1997) 45–62; исти, *Насеља у Мачви и питање српско-угарске угранице*, Ваљево – постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 78–92; исти, *Подриње између српских средњовековних држава*, Дрина – монографија, Београд 2005, 29–67; исти, *Српска државност у средњем веку*, Београд 2011; Мишић, *Хумска земља*; исти, *Студије о средњовековном Полимљу*, Филозофски факултет, Ниш 2012 (=Мишић, *Студије о Полимљу*); исти, *Територијална организација Браничева (XII–XV век)*, Браничево кроз војну и културну историју Србије I, св. 3, Пожаревац 2006, 11–18; исти, *Territorial Division and Representatives of Local Administration in the Medieval Bosnian State*, Beogradski istorijski glasnik 1 (2010) 69–86; Мргич, *Доњи Краји*; ista, *Rethinking the Territorial Development of the Medieval Bosnian State*, Istorijiski časopis 51 (2004), 43–64; Мргич, *Северна Босна*; Мргич, *The Center of the Periphery*.

isprva manje teritorijalne celine – župe, a potom u veće, značajnije i trajnije *zemlje*. S obzirom na geografsku podlogu, prostor unutar granica svakako nije bio jednakomerno naseljen, ali to nije ni danas. Može se govoriti o svojevrsnoj šari *leopardovog krzna*, gde su naselja u unutrašnjosti – ušuškana, okružena bujnom šumskom vegetacijom, od koje su sekirom oteli njive, vinograde i pašnjake. Kako je tlo izvan područja krasa bilo dublje, a klima vlažnija, tako se šumski pokrivač relativno brzo obnavljao, i ta ivica između pitomine župe i divljine gore, stalno se održavala kosirom i sekirom.¹⁰

Zadatak medievista, a posebno istorijskih geografa jeste da što preciznije popune prostor između naselja poznatih iz pisanih izvora i arheoloških istraživanja. U nedostatku sveobuhvatnog arheološkog pregleda za srednjovekovnu Srbiju, S. Mišić je 2010. godine uredio *Leksikon* naselja koja su zabeležena u istorijskim izvorima, a priručnik je opremljen i precizno izrađenim tlocrtima tvrđava i preglednom kartom koja je obuhvatila i druge srpske srednjovekovne države – *Bosnu, Zahumlje i Zetu*.¹¹

Države su, kao još jedan veberovski *idealni model*, društveno-prostorne jedinice koje imaju faze nastanka, potom faze demografske, ekonomske i teritorijalne ekspanzije, i neminovno – faze opadanja, fragmentacije, raspadanja, što usled unutrašnjih sukoba, što usled spoljašnjih napada. Porast i opadanje stanovništva bilo je moguće pratiti samo na pojedinim područjima, kao što je to S. Mišić pokazao na primeru Polimlja.¹² Centri državne moći i *centralne zone* (*core areas*) – dvor vladara sa porodicom i najmoćnijim vazalima, vremenom se pomerao, kao na primer, iz Rasa u Prizren, Skoplje, Kruševac, Beograd, Smederevo ili u slučaju Bosne – iz Visokog, Kraljevske Sutjeske u grad Jajce

¹⁰ М. Благојевић, *Средњовековни забел*, Историјски часопис 14–15 (1966) 1–17; исти, *Планине и паињаци у средњовековној Србији (XIII и XIV век)*, Историјски гласник 2–3 (1966) 3–95; исти, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973; друго, допуњено и измењено издање Београд 2004; исти, *Српска средњовековна држава и целина сеоског земљишта*, Зборник Матице Српске за историју 44 (1991) 7–18; исти, *Град и жупа – међе градског друштва*, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век), ур. Ј. Калић – М. Чоловић, Смедерево – Београд 1992, 67–84; С. Мишић, *Дубраве у средњовековној Србији*, Београдски историјски гласник 3 (2012) 95–103; исти, *Село и жупа у средњовековној Србији*, Село Балкана – континуитети и промене кроз историју, ур. С. Рудић – С. Талдовић Шијаковић, Београд 2017, 23–33; исти, *Заселци у средњовековној Србији*, Београдски историјски гласник 4 (2013) 39–49; Ј. Mrgić, *Some Considerations on Woodland Resource in the Medieval Serbia and Bosnia*, Београдски историјски гласник 1 (2010) 87–101.

¹¹ С. Мишић (ур.), *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља: према писаним изворима*, Београд 2010.

¹² С. Мишић, *Градови и тргови Горњег Полимља у средњем веку (проблем деурбанизације и урбанизације)*, Милешевски записи 7 (2007) 119–125, види и друге радове у: Мишић, *Студије о Полимљу*.

pred naletom osmanskih vojski. Ovi gradovi su, takođe, imali najprostranije uticajne sfere i najveću privlačnu silu za strane i domaće trgovce i zanatlije, i bili su najveći potrošački centri.¹³

Tabela 1. - razdaljina između središta država i pojedinih centralnih naselja

Središte države 'Core area' center	'Centralna naselja'	Razdaljina između 'centralnih mesta' (km)	Središte države	'Centralna naselja'	Razdaljina (km)	Središte države	'Centralna naselja'	Razdaljina (km)
Visoki	Foča	160	Ras	Prizren	180	Prizren	Ras	180
	Višegrad	160		Lipljan	130		Lipljan	60
	Blagaj	150		Zvečan	70		Zvečan	125
	Jajce	130		Skoplje	210		Skoplje	100
	Srebrenica	150		Bele Crkve (Kuršumlija)	125		Vranje	140
	Zvornik	150		Niš	180		Niš	380
	Srebrenik	130		Rudnik	150		Skadar	180
	Doboj	150		Foča	230		Kotor	245
	Dubrovnik	290		Dubrovnik	420		Dubrovnik	340
							Solan	350

Brojke u ovoj tabeli treba pretvoriti u dane hodanja preko različitog terena, putevima različitog kvaliteta, i u različita godišnja doba, jer to je sve uticalo na ograničenje komunikacije i razmene dobara i informacija, ali je služilo i u odbrambene svrhe, pa se moglo reagovati na vreme. Dnevna putovanja bila su na razdaljini od 20 do 30 kilometara, a delegiranje urbanih funkcija vršilo se prema periurbanim centrima – stalnim trgovima, i prelaznim, protourbanim centrima, koji su se razvijali zahvaljujući povoljnom položaju na raskrsnicama puteva. Prostor između urbanih naselja sa stalnim trgovima popunjavala je mreža periodičnih trgova – sedmičnih pazara, čiji pomen je u nazivu nekih naselja: *Tornik* (Sarajevo), *Sreda* i *Sredica* (sela u Lijeve polju), *Četvrtkovište* (Bijeljina, Kladanj), *Subotica* (Braničevo). Veći, to jest značajniji, brojnije posećeni, sa većom privlačnom snagom, bili su panađuri međunarodnog karaktera, na kojima se trgovalo kvalitetnom stokom – govedima, konjima, ovcama, ali i luksuznijom robom – svilom i začinima, zanatskim proizvodima finije obrade. Panađuri su trajali više dana i u najvećem broju slučajeva su se zadržali i u

¹³ J. Mrgić, *Landscapes and Settlements of Southeast Europe – Premodern Bosnia and Serbia*, Landscape in Southeastern Europe, eds. L. Mirošević et al., Berlin 2018, 69–87.

osmansko doba, jer su donosili velike prihode od tržišnih taksi.¹⁴ Da dodamo još i da Karterova studija iz 1969. godine o centralnosti naselja u Dušanovom carstvu ukazuje na to da je Priština bila naselje sa najvišim stepenom povezanosti i centralnosti, kao najpristupačnija tačka. No, ovaj značajni i bogati trg nije imao ni prestiž, ni urbanu infrastrukturu, ni kvalitet života kakve su nudili Prizren i Skoplje – kod prvog je Dušan podigao svoju glavnu zadužbinu i grobnu crkvu – Manastir Svetih arhangelâ, a u drugom se krunisao za cara, što jasno govori o njegovim preferencama.¹⁵

Prostor države se može posmatrati i na nivou različitih ekoloških zona te kulturnih uticaja – onih koji su dolazili iz Mediterana, putevima ka unutrašnjosti, potom, oko velikih plovnih reka – Save i Dunava, donekle i Drine, barem do Zvornika, a na jugu – svakako najjači uticaj starih vizantijskih centara kulture i ekonomije, poput Skoplja. Sliv Velike Morave sa slivom Vardara činio je jednu prostranu zonu okupljanja, a ka zapadu su se nizali slivovi Drine, Bosne i Vrbasa. Zonalnost je uključivala i rubne krajeve – krajine i krajišta, sisteme tvrđava i prostorne odgovornosti vlastelina, te vojvode krajišnika, potom despotskih *vlasti*. Istraživanje pograničnih područja – *krajišta* započeo je M. Blagojević, a potom nastavio S. Mišić.¹⁶ Potreba srednjovekovne Bosne da razbije svoju kontinentalnost i dolinom Neretve, zauzimanjem *Krajine*, nekadašnje *Paganije* između Cetine i Neretve, a zatim i *Zahumlja*, izade u drugu ekološku zonu i stupi u neposrednije trgovačke i kulturne odnose sa mediteranskim svetom, dobro je osvetljena u monografiji S. Mišića, kao i u drugim radovima istog autora.¹⁷ Sa stanovišta ekološke istorije, koja polazi i od premise da su opažanja, procenjivanja i korišćenja prirodne sredine i njenih resursa

¹⁴ Мрѓић, *Северна Босна*, 205–215, i dalje; ista, *Transition from Late Medieval to Early Ottoman Settlement Patterns: A Case Study of Northern Bosnia*, *Südost-Forschungen* 65–66 (2006–2007) 50–86; ista, *Проучавање „централних насеља“ у историјској географији Византијског царства на Балкану и могућности примене нове методологије*, *Византијски свет на Балкану* 2, ур. Б. Крсмановић и др., Београд 2012, 285–297; J. Bintliff, *Going to Market in Antiquity*, *Zu Wasser und zu Land*. *Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums* 7, eds. E. Olshausenand – H. Sonnabend, Stuttgart 2002, 209–250.

¹⁵ F. W. Carter, *An Analysis of the Medieval Serbian Oecumene: A Theoretical Approach*, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 51–1 (1969) 39–56; М. Благојевић, *Град и жупа*; С. Мишић – Т. Суботин-Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003; С. Мишић, *Друштвена структура Призрена у 14. веку*, *Зборник радова у част академику Десанки Ковачевић Којић*, ур. Р. Кузмановић и др., Бања Лука 2015, 319–325.

¹⁶ М. Благојевић, *Крајишта средњовековне Србије од 1371. до 1459. г.*, *Историјски гласник* 1–2 (1987) 29–42; С. Мишић, *Петрушко и Липовачко крајиште од половине XIV века до 1459. године*, *Расински анали* 8 (2010) 121–128.

¹⁷ С. Мишић, *Хумска земља*; исти, *Стон и Пељешац од 1326. до 1333. године*, *Историјски часопис* 42–43 (1995–1996) 25–32.

произvod društva i kulture, u jednom radu smo analizirali značaj *Slanskog primorja* za *Kraljevstvo Stefana Ostoje*, s jedne, i za Dubrovčane, s druge strane. Dva različita društvena i privredna sistema, sa različitim kulturološkim polazištima, pokazala su ne samo različite političke planove sa ovom malom teritorijom, već i sasvim različito vrednovanje ograničenih prirodnih resursa, na čijem pažljivom zapisivanju je insistirala dubrovačka vlada – tekuće i stajaće vode, dubrave i grmlje, drvna građa, ispaša, i sve dalje potanko u opširnom katastru o podeli delova.¹⁸

Poput svih srednjovekovnih društava, i u srpskom su hrišćanska vladarska ideologija i društvena elita – svetovna i crkvena, utiskivali svoje simbole moći i vlasti u krajolike, kako u naseobinama tako i u međuprostoru, stvarajući niz posebnih prostornih i značenjskih jedinica: *svete prostore* i *sveta mesta* (*sacred spaces, sacred places*), i *krajolike moći* (*landscapes of power*). Nadalje, potrebno je sagledati moguće tragove o prostornom rasporedu naseobine i kako se u njega preslikavala društvena struktura, a u obzir treba uzeti i podelu na manje i posebne, sakralne i profane prostore, koji su sačuvani kao materijalni spomenici ili su ostavili traga u pisanim izvorima.¹⁹ *Hijerotopija* je relativno novi, ali veoma izazovni model proučavanja načina konstruisanja *svetog prostora* (*sacred milieu*), koji povezuje brojne naučne discipline. U tom svetlu se danas sagledava uloga Stefana Nemanje, arhiepiskopa Save i kralja Milutina (Svetog kralja) kao kreatora *svetih prostora* sa veoma promišljenim i dalekosežnim verskim, dinastičkim i državnim prostornim programom.²⁰ Rečitost i višeslojnost toponomastičke građe, i šire, istorijsko, društveno i kulturno nasleđe u sačuvanim pisanim izvorima izvanredno je predstavljeno u radovima Aleksandra

¹⁸ J. Mrgić, *Rocks, Waters, and Bushes – What did the Ragusan Commune Acquire from the Bosnian King in 1399? An Environmental History Approach*, *Man, Nature and Environment between the northern Adriatic and the eastern Alps in Premodern Times*, eds. P. Štih – Ž. Zwitter, Ljubljana 2014, 52–73.

¹⁹ Neki od problema za interpretaciju u arheologiji krajolika jesu podaci da različiti kulturni sistemi mogu istovremeno da postoje u jednom predelu, kao i sama višestrukost značenja i poimanja krajolika – vidi detaljnije u: P. J. Ucko – R. Layton (eds.), *The Archeology and Anthropology of Landscape – Shaping your Landscape*, London – New York 1999, 12, *passim*; Chr. Fisher – G. Feinman, *Introduction to “Landscapes over Time”*, *American Anthropologist* vol. 107/1 (2005) 62–69.

²⁰ A. M. Lidov, *Creating the Sacred Space. Hierotopy as a new field of Cultural History*, *Spazi e percorsi sacri: i santuari, le vie, i corpi*, eds. L. Carnevale – Ch. Cremonesi, Padua 2014, 61–89; J. Erdeljan, *Studenica – All things Constantinopolitan*, Symmeikta: zbornik radova povodom četrdeset godina Instituta za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, ur. Ivan Stevović, Beograd 2012, 93–101; ista, *New Jerusalem in the Balkans: translation of sacred space in the local context*, New Jerusalem: hierotopy and iconography of sacred spaces, ed. A. M. Lidov, Moscow 2009, 458–474.

Lome.²¹ *Sakralna topografija* i značaj proučavanja *toponomastičke građe* za istorijsku geografiju osvetljeni su u nizu radova S. Mišića.²²

Za prostor srednjovekovne bosanske države teško je odrediti kada počinje ta nit stvaranja *sakralnih predela*, jer nisu sačuvani ostaci crkava velikog bana Kulina, samo natpis na kome s ponosom kaže da *postavi svoj obraz nad pragom*. Vladarsko i vlasteosko ktitorstvo je postojalo i kasnije, posebno u matičnoj *zemlji* Bosni s centrom u Visokom, sa grupisanjem u predelu Biskupića, Mila i Moštra, na baštinskim posedima najviših državnih dostojanstvenika – velikog kneza bosanskog Radoja Radosalića u blizini grada Tuhelja (Toričana), Batića Mirkovića sa stečkom kod grada Dubrovnika na reci Misoči, te velikog kaznaca Nespine u Gračanici pod Gorušom.²³ Ipak se tek u razvijenom srednjem veku, od vladavine bana i kralja Tvrtka, kreiraju posebne *sakralne celine*, najpre u gradovima s podizanjem franjevačkih gradskih crkava i manastira. Sasvim je izuzetna celina dvorsko-rezidencijalnog kompleksa Kraljeve Sutjeske i Bobovca, osakaćena probijanjem asfaltnog puta. Drugi primer bio bi grad Jajce, simbol samosvojnosti herceštva Hrvoja Vukčića, a potom njegove kraljevske vlasti. U ambijentu izvanredne, prirodne retkosti, grad dominira na uzvisini i pleni svojom monumentalnošću.²⁴

Prethodni redovi, napisani povodom lepog jubileja, imaju nameru da ukažu na nastavljanje tradicije istorijsko-geografske discipline kod nas, koja bez prekida traje od utemeljenja ovog fakultetskog predmeta davne 1972. godine do danas, i uvereni smo da istorijskoj geografiji predstoji svetla budućnost, što kao predstavnici već treće generacije predavača i istraživača možemo da posvedočimo.

²¹ А. Лома, *Топонимија Бањске хрисовуље: ка осмишљењу старосрпског топономастичког речника и бољем познавању општесловенских именованих образаца*, Београд 2013. Za bibliografiju autora vidi: <www.aleksandarloma.com>.

²² С. Мишић – Е. Миљковић, *Истраживања сакралне топографије Горњег Полимља до краја 16. века*, Ђурђеви ступови и Будимљанска епархија, ур. М. Радујко, Београд 2011, 457–463; С. Мишић, *Топономастика као извор за историјску географију: пример пљевљског краја*, Гласник Завичајног музеја Пљевља 2 (2001) 27–36.

²³ Š. Bešlagić, *Steći – kataloško-topografski pregled*. Sarajevo 1971; P. Anđelić, *Srednji vijek, Visoko i okolina kroz historiju* 1, Visoko 1984, 101–310; *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1988, br. 14.37, 14.250; 14.16 i 15.389; 15.215. i 15.12.

²⁴ P. Anđelić, *Bobovac i Kraljevska Sutjeska – stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*. Sarajevo 1973; Мргић, *Доњи Краји*, према регистру.

БИБЛИОГРАФИЈА / LIST OF REFERENCES

Благојевић, Милош. *Планине и паињаџи у средњовековној Србији (XIII и XIV век)*, Историјски гласник 2–3 (1966) 3–95.

Благојевић, Милош. *Средњовековни забел*, Историјски часопис 14–15 (1966) 1–17.

Благојевић, Милош. *Преглед историјске географије средњовековне Србије*, Зборник Историјског музеја Србије 20 (1983) 45–126.

Благојевић, Милош. *Српска средњовековна држава и целина сеоског земљишта*, Зборник Матице Српске за историју 44 (1991) 7–18.

Благојевић, Милош. *Град и жупа – међе градског друштва*, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век), ур. Ј. Калић – М. Чоловић, Смедерево – Београд 1992, 67–84.

Благојевић, Милош. *Насеља у Мачви и питање српско-угарске угранице*, Ваљево – постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 78–92.

Благојевић, Милош. *Српске удеоне кнежевине*, Зборник радова Византолошког института 36 (1997) 45–62.

Благојевић, Милош. *Жупа Моравица и земља Моравица*, Свети Архилије у Ариљу – историја, уметност, ур. В. Ђурић – Ј. Калић, Београд 2002, 13–23.

Благојевић, Милош. *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973; друго, допуњено и измењено издање Београд 2004.

Благојевић, Милош. *Подриње између српских средњовековних држава*, Дрина – монографија, Београд 2005, 29–67.

Благојевић, Милош. *Српска државност у средњем веку*, СКЗ, Београд 2011.

Дедијер, Јевто. *Херцеговина*, Српски етнографски зборник 12, ур. Ј. Цвијић, Београд 1909.

Динић, Михаило. *Земље херцега светога Саве*, Глас Српске академије наука 182, Београд 1940, 151–257 (=исти, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 170–268)

Историјски атлас, прир. М. Благојевић и др., Београд 1996.

Лома, Александар. *Топонимија Бањске хрисовуље: ка осмишљењу старосрпског топономастичког речника и бољем познавању општесловенских именовних образаца*, Београд 2013.

Мишић, Сениша. *Стон и Пељешац од 1326. до 1333. године*, Историјски часопис 42–43 (1995–1996) 25–32.

Мишић, Сениша. *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996.

Мишић, Сениша. „Земља” у држави Немањића, Годишњак за друштвену историју IV, 2–3 (1999) 133–144.

Мишић, Синиша. *Мостарски крај у средњем веку*, Срби у Мостару: расправе и огледи, ур. Б. Пиштало, Београд 2001, 11–34.

Мишић, Синиша. *Топономастика као извор за историјску географију: пример пљеваљског краја*, Гласник Завичајног музеја Пљевља 2 (2001) 27–36.

Мишић, Синиша – Татјана Суботин-Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003.

Мишић, Синиша. *Територијална организација Браничева (XII–XV век)*, Браничево кроз војну и културну историју Србије I, св.3, Пожаревац 2006, 11–18.

Мишић, Синиша. *Градови и тргови Горњег Полимља у средњем веку (проблем деурбанизације и урбанизације)*, Милешевски записи 7 (2007) 119–125.

Мишић, Синиша. *Коришћење унутрашњих вода у српским земљама средњег века*, Београд 2007.

Мишић, Синиша. *Петрушко и Липовачко крајиште од половине XIV века до 1459. године*, Расински анали 8 (2010) 121–128.

Мишић, Синиша – Ема Миљковић, *Истраживања сакралне топографије Горњег Полимља до краја 16. века*, Ђурђеви ступови и Будимљанска епархија, ур. М. Радујко, Београд 2011, 457–463.

Мишић, Синиша. *Дубраве у средњовековној Србији*, Београдски историјски гласник 3 (2012) 95–103.

Мишић, Синиша. *Студије о средњовековном Полимљу*, Ниш 2012.

Мишић, Синиша. *Заселци у средњовековној Србији*, Београдски историјски гласник 4 (2013) 39–49.

Мишић, Синиша. *Друштвена структура Призрена у 14. веку*, Зборник радова у част академику Десанки Ковачевић Којић, ур. Р. Кузмановић и др., Бања Лука 2015, 319–325.

Мишић, Синиша. *Село и жупа у средњовековној Србији*, Село Балкана – континуитети и промене кроз историју, ур. С. Рудић – С. Ђалдовић Шијаковић, Београд 2017, 23–33.

Мишић, Синиша (ур.). *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља: према писаним изворима*, Београд 2010.

Мишић, Синиша. *Хумска земља, назив и жупе*, Епископија захумско-херцеговачка, ур. С. Мишић, Београд 2006, 39–71.

Мишић, Синиша. *Косаче – господа хумска*, Српска проза данас; Косаче – оснивачи Херцеговине, ур. Р. Братић и др., Билећа – Гацко – Београд 2002, 342–350.

Мишић, Синиша. *Јевто Дедијер као истраживач историјске географије*, Српски роман данас; Јевто Дедијер и Васиљ Поповић – живот и дјело, ур. Н. Асановић, Билећа – Гацко – Београд 2009, 209–217.

Мишић, Синиша. *Српско село у средњем веку*. Београд 2019.

Мргић Јелена. *Доњи Краји – Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002.

Мргић, Јелена. *Средњовековни човек и природа, Приватни живот у српским земљама средњег века*, ур. С. Марјановић Душанић – Д. Поповић, Београд 2003, 163–182.

Мргић, Јелена. *Северна Босна (13–16. век)*, Београд 2008.

Мргић, Јелена. *Историја животне средине (environmental history) у делима Милоша Благојевића*, Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012), ур. С. Мишић, Београд 2015, 53–60.

Мргић, Јелена. *Проучавање „централних насеља“ у историјској географији Византијског царства на Балкану и могућности примене нове методологије*, Византијски свет на Балкану 2, ур. Б. Крсмановић и др., Београд 2012, 285–297.

Anđelić, Pavao. *Bobovac i Kraljevska Sutjeska – stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*, Sarajevo 1973.

Anđelić, Pavao. *Srednji vijek*, Visoko i okolina kroz historiju 1, Visoko 1984, 101–310.

Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1988.

Bešlagić, Šefik. *Stećci – kataloško-topografski pregled*, Sarajevo 1971.

Bintliff, John. *Going to Market in Antiquity*, Zu Wasser und zu Land. Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums 7, eds. E. Olshausenand – H. Sonnabend, Stuttgart 2002, 209–250.

Carter, Francis W. *An Analysis of the Medieval Serbian Oecumene: A Theoretical Approach*, Geografiska Annaler. Series B, Human Geography 51–1 (1969) 39–56.

Collingwood, Robin G. *The Idea of History*, ed. Th. Knox, Oxford 1946.

Erdeljan, Jelena, *Studnica – All things Constantinopolitan*, Symmeikta: zbornik radova povodom četrdeset godina Instituta za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, ур. Ivan Stevović, Beograd 2012, 93–101.

Erdeljan, Jelena. *New Jerusalems in the Balkans: translation of sacred space in the local context*, New Jerusalems: hierotopy and iconography of sacred spaces, ed. A. M. Lidov, Moscow 2009, 458–474.

Fellmann, Jerome, Arthur Getis, Judith Getis, *Human Geography – Landscapes of Human activities*, Boston Mass. 2007, 9th edition.

Fisher, Christopher – Gary Feinman, *Introduction to “Landscapes over Time”*, *American Anthropologist* 107/1 (2005) 62–69.

Guelke, Leonard. *Historical Geography and Collingwood’s theory of historical knowing*, *Period and Place: Research Methods in Historical Geography*, eds. A. Baker – M. Billinge, Cambridge 1982, 189–196.

Le Gof, Žak. *Srednjovekovno imaginarno – Ogledi*, prev. I. Pavlović, Sremski Karlovci – Beograd 1999.

Lidov, Alexei M. *Creating the Sacred Space. Hierotopy as a new field of Cultural History*, *Spazi e percorsi sacri: i santuari, le vie, i corpi*, eds. L. Carnevale – Ch. Cremonesi, Padua 2014, 61–89.

Mišić, Siniša. *Territorial Division and Representatives of Local Administration in the Medieval Bosnian State*, *Beogradski istorijski glasnik* 1 (2010) 69–86.

Mrgić, Jelena. *Intemperate Weather in Violent Times – Narratives from the western Balkans during the Little Ice Age (17th–18th centuries)*, *Cuadernos de Investigación Geográfica / Geographical Research Letters* 44–1 (2018) 137–169.

Mrgić, Jelena. *Something old, something new – Historical geography and Environmental history Discourse in Serbia*, *Environmentalism in Central and South Eastern Europe: Historical Perspectives*, eds. H. Petrić – I. Ž. Šilj, Lanham Md. 2017, 77–90.

Mrgić, Jelena. *Rethinking the Territorial Development of the Medieval Bosnian state*, *Istorijski časopis* 51 (2004) 43–64.

Mrgić, Jelena. *Some Considerations on Woodland Resource in the Medieval Serbia and Bosnia*, *Beogradski istorijski glasnik* 1 (2010) 87–101.

Mrgić, Jelena. *Transition from Late Medieval to Early Ottoman Settlement Patterns: A Case Study of Northern Bosnia*, *Südost-Forschungen* 65–66 (2006–2007) 50–86.

Mrgić, Jelena. *Zemlja i ljudi: Iz istorije životne sredine zapadnog Balkana*, Beograd 2013.

Mrgić, Jelena. *Rocks, Waters, and Bushes – What did the Ragusan Commune Acquire from the Bosnian King in 1399? An Environmental History Approach*, *Man, Nature and Environment between the northern Adriatic and the eastern Alps in Premodern Times*, eds. P. Štih – Ž. Zwitter, Ljubljana 2014, 52–73.

Mrgić, Jelena. *The Center of the Periphery – The “land“ of Bosnia in the heart of Bosnia*, *The Balkans and the Byzantine World before and after the Captures of Constantinople, 1204 and 1453*, ed. V. Stanković, Lanham Md. 2016, 155–170.

Mrgić Jelena. *Wine or Raki: The Interplay of Climate and Society in Early Modern Ottoman Bosnia*, *Environment and History* 17–4 (2011) 613–637.

Mrgić Jelena. *Landscapes and Settlements of Southeast Europe – Premodern Bosnia and Serbia*, Landscape in Southeastern Europe, eds. L. Mirošević et al., Berlin 2018, 69–87.

Ucko, Peter – Robert Layton (eds.), *The Archeology and Anthropology of Landscape – Shaping your Landscape*, London – New York 1999.

Jelena Mrgić

**COUNTIES (ŽUPAS) AND “LANDS”, VILLAGES AND CITIES
– A PERSPECTIVE FROM HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE
SERBIAN MIDDLE AGES**

Summary

This paper aims at presenting some of the most significant studies performed in the field of historical geography over the last five decades, starting with the works of the ‘founding father’, Prof. Miloš Blagojević, and further continued by Siniša Mišić, to whom this volume is dedicated. This is penned down by the representative of the third generation in this field, who was trained by the aforementioned scholars. Selected issues and topics, such as environmental history, territorial division – medieval regionalization, regional and topographical studies, all thrived during this period, as can be witnessed by the bibliography attached. Historical geography successfully provided the necessary spatial dimension for archaeological findings to be contextualized and fully understood in their material appearances. This is evidenced in the “Historical Atlas”, edited by M. Blagojević (1996, 1st edition), and “Lexicon of towns and market places in the medieval Serbian lands, according to written sources”, edited by S. Mišić (2010, 1st edition). Branching out of the traditional Middle Ages, further studies encompass the transition to the early modern history of the Serbian lands within the Ottoman Empire, observing and mapping the changes they underwent.

Keywords: historical geography, Miloš Blagojević, Siniša Mišić, Serbian lands, settlements, Middle Ages, historiography